

Opinii controversate privind definirea capitalismului ca sistem și specificul dezvoltării lui în Rusia

Valentin TOMULEȚ

În comunicarea de față se face încercarea de a analiza câteva concepte, expuse în istoriografia vest-europeană și americană, care vor permite să înțelegem mai profund specificul genezei și evoluției capitalismului în Rusia, iar de aici – și în Basarabia.

Termenul *capitalism* a fost introdus în circuitul științific la începutul secolului trecut de economistul, sociologul și istoricul german *Werner Zombart* (1863-1941), în opinia căruia *capitalismul este rezultatul transformării mentalității economice în unele regiuni ale Europei, care s-a produs sub influența anumitor schimbări genetice*. Această viziune poate fi expusă prin următoarea schemă: *schimbări genetice* → *aparitia unei noi mentalități economice* → *aparitia gospodăriei capitaliste*. În Rusia, acest punct de vedere a fost expus în lucrările timpurii ale lui L.H. Gumiliov.

Istoricul și economistul german *Max Weber* (1864-1920) considera că geneza capitalismului poate fi exprimată prin următoarea formulă: *noua religie* → *noua etică* → *noua mentalitate economică* → *geneza capitalismului*, iar factorii care au dat naștere capitalismului sunt: *activitatea economică consecvent rațională* → *contabilitatea rațională* → *tehnologia rațională* → *legile stabile raționale*.

Economistul american și canadian *Karl Polanyi* (1886-1964) reprezenta capitalismul în următoarea schemă: *aparitia producției mecanizate* → *noile relații de producție și structuri sociale* → *victoria capitalismului*.

O interpretare, sub aspectul psihologic al genezei capitalismului, a fost expusă de economistul și istoricul austro-american *Joseph Schumpeter* (1883-1950). Ideea de bază expusă de acesta poate fi exprimată în formula: *noile tehnologii în organizarea producției* → *crearea posibilității pentru obținerea beneficiului* → *respectiv, crearea condițiilor favorabile pentru apariția producției capitaliste*.

Economistul american *Douglas Cecil North* (1920-2015) considera că geneza capitalismului a avut loc grație a trei tipuri de metodici inovaționale

de gestionare a afacerilor, apărute încă în evul mediu: *inovațiile ce ridică mobilitatea capitalului* → *inovațiile ce reduc riscul* → *inovațiile ce reduc cheltuielile informaționale*.

Sociologul și filosoful american *Immanuel Wallerstein* (1930-2019) consideră că forma capitalistă de gospodărie/economie a luat ființă în cadrul sistemului comerțului mondial, iar capitalismul contemporan s-a născut în sec. al XVI-lea, când, grație anumitor circumstanțe, în Europa de Vest economiile-univers feudale au fost înlocuite cu economiile-univers capitaliste, bazate pe comerț. Ulterior, *economia-univers capitalistă europeană a supus, în urma expansiunii coloniale, celelalte economii-univers și economii-imperii și le-a transformat în una singură – economie-univers mondială*.

Sociologul englez *Peter Saunders* (născ. 1950) opinează că, deși capitalismul ia forme diferite în locuri diferite și în vremuri diferite, este posibilă identificarea anumitor elemente-cheie care, împreună, pot ajuta la definirea lui ca sistem distinct, stabilind trei factori cu următoarea formulă: *dreptul asupra proprietății private* → *schimbul de mărfuri în funcție de prețul pieței* → *obținerea sistematică și în interes propriu a profitului*. Autorul definește capitalismul ca un sistem în care indivizii sau asociații de indivizi se află în *competiție reciprocă*, încercând să *acumuleze profit/avuție* prin obținerea dreptului de a *exploata terenuri, forță de muncă și capital*, pentru a *produce bunuri*, cu intenția de a le vinde apoi pe piață și a obține profit.

În istoriografia vest-europeană, capitalismul se reduce, în fond, la trei practici instituționale de gospodărire: *capitalismul = producția de mărfuri* (orientată la cerințele pieței – V.T.) + *concurența liberă* + *munca salariată*. Dar sunt posibile și alte variante, când există numai *producția de mărfuri* + *liberul schimb* sau numai *munca salariată* și *producția de mărfuri*.

Procesele istorice desfășurate în țările din Europa de Vest nicidecum nu pot fi comparate cu cele din Rusia, din considerentul că acestea s-au petrecut în condițiile și sub influența directă a sistemului de iobăgie. Nivelul înalt al centralizării puterii în Rusia, ce și-a găsit reflectare în faptul că statul se prezenta ca subiectul principal al dezvoltării social-economice, implicându-se permanent în procesele obiective de dezvoltare a țării, respectiv dându-i forme specifice – proces care poate fi observat în baza exemplului Basarabiei. Rusia a împrumutat doar parțial anumite elemente/scheme ale sistemului capitalist/modern din țările Europei Occidentale, evitând, de cele mai multe ori, modelele clasice, aplicarea cărora ar fi fost imposibilă

din cauza prezenței sistemului de iobăgie. Rusiei i-a fost specifică dezvoltarea asincronică, ce consta în statornicirea capitalismului și, concomitent, intensificarea sistemului de iobăgie. Procesul de geneză și evoluție a relațiilor capitaliste a fost puternic influențat și de rolul reacționar al politicii economice și social-politice a dvorenimii ruse, care s-a orientat cu greu la noile relații ce apăreau în societate, opunându-se procesului de modernizare și europeanizare a țării.

Cercetările de ultimă oră din Rusia atestă că formarea modelului capitalismului rus a fost influențată de formele tardive ale relațiilor feudale, care au contribuit nu doar la statornicirea relațiilor capitaliste în perioada de până la reforma agrară (1861), dar au pus și bazele instituționale ale sistemului economic al Rusiei contemporane.